

EXTRÉMNÍ PODOBY BEZDOMOVSTVÍ

Ilja Hradecký

Obsah příspěvku

- právní a společenský rámec
- potřeba domova, bydlení a nebydlení
- ztráta domova a život bez domova
- konflikt
- zdravotní péče
- existuje řešení?

Právní prostředí

- Listina základních práv a svobod (ústavní zákon)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (závazná od roku 1948)
- Evropská sociální charta
- Zákony České republiky

Listina základních práv a svobod

- *Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*
- *Není definováno, co se rozumí základními životními podmínkami.*

Mezinárodní pakt o lidských právech

- *Státy... uznávají právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek.*
- *Všeobecná deklarace lidských práv je součástí právního řádu již od roku 1948.*

Evropská sociální charta

- Aby zajistily účinný výkon práva na sociální a lékařskou pomoc, smluvní strany se zavazují:
- že všem osobám, které nemají dostatečné zdroje a nejsou schopny si je opatřit vlastním úsilím nebo z jiných pramenů, zajistí, že jim bude poskytnuta, zejména pomocí dávek sociálního zabezpečení, postačující pomoc a v případě nemoci péče odpovídající jejich stavu

Zákony České republiky

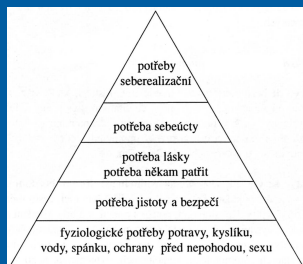
- Občanský zákoník: *smluvní vztah*
- Státní sociální podpora: *nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu – pro bezdomovce je nedostupný*
- Žádný zákon však *nestanoví povinnost* žádnému orgánu veřejné správy dopomoci k bydlení osobě, která nebydlí
- Státní politika sociálního bydlení *neexistuje*
- Obecní politika sociálního bydlení: sporadicky sociální bydlení, ale častěji tzv. *holobyty*

Potřeba domova a absence domova

Co je domov?

- střecha nad hlavou? místo nocování?
- vlastní postel? místo pro odpočinek?
- teplo, sucho, pohodlí?
- stůl a židle, večeře a snídaně?
- pocit ochrany a bezpečí?
- vlastní klíče?
- soukromí, místo pro vztahy?
- blízký člověk?

Maslowův diagram

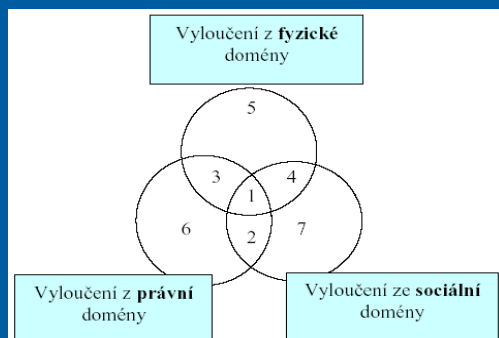

Abraham Harold Maslow, *Motivation and personality*, New York, 1952

Přirozená potřeba domova

- mít možnost obývat určitý prostor = **fyzická oblast**
- mít právní důvod obývání prostoru = **právní oblast**
- mít svůj prostor umožňující vztahy = **sociální oblast**

Tři oblasti vyloučení

Vyloučení ve fyzické oblasti

Má místo k bydlení vhodné k obývání

×

Nemá žádné obydlí

Má místo k bydlení nejisté nebo nevhodné k obývání

Má nevyhovující bydlení, nezpůsobilé k obývání

Vyloučení v právní oblasti

Má právní nárok, jistotu užívání práva

×

Nemá žádný právní důvod pro užívání prostoru

Nemá jistotu užívání práva

Vyloučení v sociální oblasti

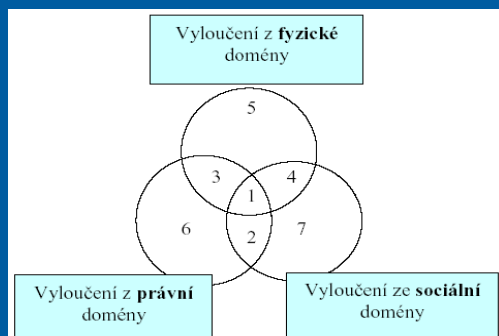

Má prostor pro sociální vztahy

×

Nemá žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy

Tři oblasti vyloučení

Globální problém

- globalizace a mobilita pracovní síly
- migrace legální a ilegální
- velká města = více příležitostí
- gentrifikace a privatizace veřejného prostoru
- role veřejné správy
- svět nezná řešení

Evropský kontext

- Členství České republiky v Evropské unii
- Evropská strategie sociálního začleňování
- FEANTSA a její nástroje začleňování
- členství českých NNO ve FEANTSA
- EOH – Evropská observatoř bezdomovství
- Bezdomovství je mnohorozměrný problém
- ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion)

FEANTSA

Evropská
federace
národních
sdružení
pracujících
s bezdomovci

Nástroje FEANTSA

- Informace, podklady: výzkum, údaje
- Komplexnost: krizová pomoc, integrace, prevence
- Mnohorozměrnost: ovlivňování mezi resorty, mezi agenturami
- Lidská práva: právo na bydlení
- Zákony: legislativní iniciativa v EU

Nástroje FEANTSA

- Participace: všichni aktéři, včetně lidí bez domova
- Udržitelnost: financování
- Potřeby jako základ: měnící se profily
- Realistické cíle: konkrétní cíle
- Lokální nabídka služeb: veřejné, nevládní

Co je ETHOS

Evropská typologie bezdomovství
a vyloučení z bydlení

- Koncepční kategorie (4)
 - Operační (pracovní) kategorie (13)
 - Generická definice a popis životní situace
 - Národní subkategorie

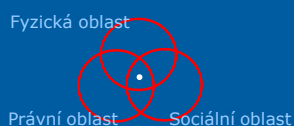
Typologie ETHOS

Evropská typologie bezdomovství
a vyloučení z bydlení
(www.feantsa.org)

bez střechy
bez bytu
nejisté bydlení
nevhodné bydlení

Bez střechy

Koncepční kategorie	Operační kategorie	
BEZ STŘECHY	1	Osoby přežívající venku
	2	Osoby v noclehárně

Bez střechy

1. Osoby přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování

- osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, parky, vraky aut)

Bez střechy

2. Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny

- osoby v nízkoprahové noclehárně
- osoby sezonně užívací k přenocování prostory zařízení bez lůžek

Ztráta domova a život bez domova

Příčiny bezdomovství

- osobnostní (mentální, psychická, fyzická, osamělost, závislosti, nezralost)
- vztahové (manželské, generační, domácí násilí, zneužívání)
- materiální (nezaměstnanost, dluhy, ztráta živitele, oběť podvodu)
- institucionální (propuštění z vězení, opuštění dětské instituce)

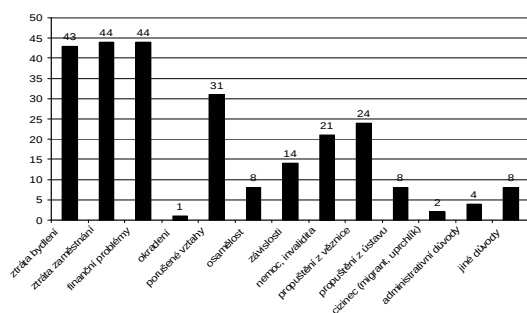
Domácí násilí

- STEM: domácí násilí zažije v průběhu jednoho roku 26 % obyvatel ČR
- většina případů domácího násilí skončí konstatováním stavu důkazní nouze
- na týranou osobu je často vyvíjen nátlak, aby odmítla vypovídat
- oběť pak zpravidla odchází do azylového domu
- statistické údaje nejsou nebo nejsou dostupné

Spouštěcí mechanismy

- souběh a kombinace předešlých
- dluhy (předluženost) a soudní exekuce
- propuštění z vězení a porušené vztahy
- útěk před problémy
- selhání vlastní osobnosti

OBR. 1. SUBJEKTIVNĚ VNÍMANÉ PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ

Ohrožené skupiny osob

- osoby neschopné vytvořit osobní vztahy
- osoby s chorobami somatickými či psychosomatickými
- alkoholici, konzumenti drog, patologičtí hráči
- osoby fyzicky postižené
- osoby, které se při nárazu životem se snadno destabilizují a hroutí
- osoby týrané
- osoby ve stavu deprese, úzkosti, sklíčenosti
- ženy osamělé, s dětmi, těhotné, vyloučené rodiči z domova, ženy staré
- děti ulice, děti týrané a jinak frustrované, děti sociálně deprivované
- odchovanci dětských domovů
- osamělí důchodci
- propuštění vězni
- migranti

Co je společným znakem?

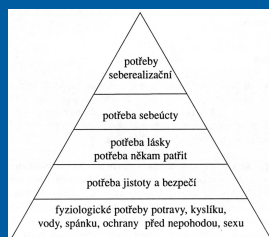
- nenaplněné lidské a osobní potřeby
- nesnadný přístup ke zdrojům
- chudoba
- snaha přežít
- společným znakem je **absence domova**

Upravený Maslowův diagram

Pascale Pichon, Les sans domicile fixe: La carrière, l'asile, la manche, Paris 1992

Potřeby lidí bez domova

Abraham Harold Maslow 1952

Pascale Pichon 1992

Konflikt

Vnímání očima veřejnosti

VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ PODLE AKČNÍHO PLÁNU

- nejmenší podporu z veřejných zdrojů si „zaslouží“ bezdomovci
- 83 % dotázaných vnímá bezdomovce jako problém
- řešit svůj problém by měli sami bezdomovci
- nejvyšší ochotu podporovat bezdomovce projevují ve věku 18-24 let
- nejmenší ochotu podporovat bezdomovce projevují lidé nad 65 let

Cyklus veřejného mínění

bezdomovci v „našem“ prostředí ⇒
 ⇒ konflikty ⇒
 ⇒ zprávy o konfliktech ⇒
 ⇒ negace ⇒
 ⇒ nové konflikty ⇒
 ⇒ eskalace konfliktů ⇒
 ⇒ atd. ⇒
 ⇒ xenofobní prostředí

Veřejný prostor

- absence bydlení ⇒ nutnost užívat veřejný prostor
- střídání míst pobytu (den – noc, léto – zima)
- vznik konfliktů
 - vzájemně s jinými bezdomovci
 - se strážci pořádku
 - s jinými osobami

NIMBY-reactions

(not-in-my-backyard)

Pražská realita

- Dnes v Praze zanikají sociální služby
 - dva azylové domy, přes sto míst (matky s dětmi Společnou cestou, muži Naděje Milíčov)
 - denní centrum U Bulhara je ohroženo
 - Sananím na Smíchově nemohl začít ani ve svém
 - Fokus bojuje o prostory, vlóni ztratil
- Akční plán předpokládá „oázu“ u skládky odpadu nebo u spalovny odpadu
- Veřejné mínění

Kdo jsou lidé bez domova

- zákon o sociálních službách
 - osoby bez přístřeší
 - osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení
- jiné zákony
 - osoby žijící nedůstojným způsobem života
 - osoby nepřízpůsobené
 - osoby nepřízpůsobivé (!)
- obecné vnímání
 - bezdomovci
 - ... a další pejorativní výrazy

Neviditelní bezdomovci

- uživatelé sociálních služeb
- (někteří) squatterři
- lidé ve veřejných ubytovnách a podnájmech
- rodiny a matky s dětmi
- (někteří) migranti
- ...

Dynamický proces

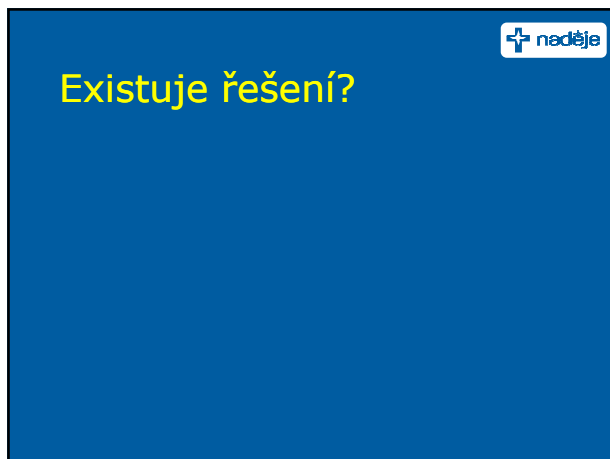
- pohyb v prostoru (absence místa pro trvalé pobývání, vyhledávání zdrojů pro přežití)
- pohyb v čase (den-noc, léto-zima, příležitosti-hrozby)
- pohyb vertikální (ulice – noclehárna – azylový dům – vězení – ulice)

Zdraví lidí bez domova

Zdravotní péče

- průzkum zdravotní péče o bezdomovce (dotazníky)
 - azylové domy
 - zdravotníci ZZS
 - pracovníci ve zdravotnictví
 - krajské úřady
- zjišťování zdravotního stavu lidí bez domova
 - ve specializované ordinaci
 - v terénu

Zdravotní péče

HROZBY

- absence zdravotní prevence
- mýtus „není pojištěncem“
- úhrady zdravotní pojišťovny
- neochota k hospitalizaci
- propuštění k „domácímu doléčení“ na ulici
- nedostatek lůžek pro nemocné v azylových domech
- šíření přenosných nemocí

PŘÍLEŽITOSTI

- výstup z projektu SAD
- specializovaný praktický lékař (dispensář)
- monitoring zdravotního stavu lidí bez domova
- osvěta
- Ministerstvo zdravotnictví a zdravotní pojišťovny

Vyloučené lokality

HROZBY • překážka přístupu ke zdrojům • izolace • nedostatečná informovanost • pocity beznaděje • tendence k prohlubování exkluze	PŘÍLEŽITOSTI • úloha měst a obcí • Agentura Úřadu vlády pro sociální začleňování • práce s dětmi nejméně po dvě generace • podpora dětí a mládeže ke vzdělání a k získání kvalifikace • volnočasové aktivity • práce s rodinami • finanční gramotnost

Nezaměstnatelnost

HROZBY • doživotní ztráta motivace	PŘÍLEŽITOSTI • (re)kvalifikace • job kluby • nabídka zaměstnání (VPP) • sociální podnikání a využití ESF

Dluhy a předluženost

HROZBY • exekuce a ukrývání před exekutory • šedá a černá ekonomika • narůstání dluhů na zdravotním pojištění • ztráta nároku na vyplácení důchodu • doživotní ztráta motivace	PŘÍLEŽITOSTI • nabídka (re)kvalifikace • job kluby • nabídka zaměstnání (VPP) • sociální podnikání a využití ESF • osobní bankrot (pro předlužené bezdomovce nedosažitelný)

Poznání problematiky

HROZBY • absence vymezení situace „bez domova“ • nejasnost pojmu „bez přístřeší“ • pejorativní a zúžené vnímání pojmu „bezdomovec“ • absence návaznosti exekutivy na	PŘÍLEŽITOSTI • transfer informací z EU (FEANTSA) • typologie ETHOS • výzkumné zprávy VÚPSV • výstup z projektu SAD • výstupy z lokálních sčítání bezdomovců

Možnosti řešení

- dokonalejší poznání problematiky
- prevence – terciární, sekundární, primární
- terapie – sociální služby, zdravotní péče, vzdělání, zaměstnanost, sociální bydlení
- represe – je žádoucí? je trvale účinná?
- role a úkol veřejné správy

Sociální inkluze

- společná politika Evropské unie
- sociální služby
- přístup ke zdravotní péči
- zaměstnanost
- stáří
- odstranění stigmatizace

Prevence

- prevence je nejúčinnějším a nejméně nákladným nástrojem
- u nás je dosud v začátcích
- neznámý počet lidí bez domova, neznámý počet ohrožených domácností
- pojmenování jevu, definice, typologie, stanovení metodiky měření, kvantifikace
- velké téma pro přítomnost

Terciární prevence

- aktuálně významná je podpora poskytovaná domácnostem, které již bydlení ztratily
- sociální služby v tzv. „holobytech“, „domech hrůzy“ a ghettech
- terénní programy
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Sekundární prevence

- podpora domácností, kterým hrozí ztráta vlastního nebo nájemního bydlení
- pomoc dlužníkům nájemného v obecních bytech
- obce mají plnit povinnost veřejné správy vůči svým občanům

Primární prevence

- problémem jsou instituce pro děti
- účinná podpora přirozené rodiny raději než odebrání dětí a tzv. umísťování do institucí
- podpora náhradní rodinné péče raději než institucí
- osvěta o rizicích bezdomovství, zejména zadlužování, a jak jim odolávat
- v současnosti: domy na půli cesty

Terapie

- sociální služby podle zákona č.108/2006 Sb.
 - terénní programy (streetwork)
 - nízkoprahová denní centra
 - noclehárny
 - azylové domy
 - domy na půli cesty
 - poradenství

Služby lidem bez domova

- terénní programy (streetwork)
- nízkoprahová denní centra
- noclehárny
- azylové domy
- bydlení s podporou
- zdravotní péče
- speciální poradenství
- zaměstnání (pracovní terapie, job klub, VPP, kvalifikace)

Terapie

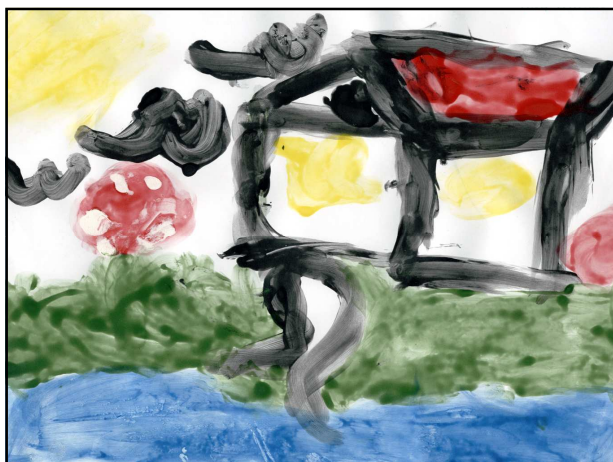
- chybějící sociální služby
 - pobytové služby speciální (senioři, zdravotně postižení, alkoholici, ...)
- obtížně dosažitelná zdravotní péče
- chybí návaznost podporovaného a sociálního bydlení

Represe

- vystěhování z bytu bez faktické náhrady je jen přesouváním problému
- vystěhování z bytu je poslední možné řešení, ale populisticky lákavé
- bezdomovci se stávají obětí fyzického násilí, pokusů o vraždu, dokonané vraždy
- represe není řešením, je málo účinná
- ve společnosti, která cení hodnotu lidského života, je nežádoucí

Příležitosti

- usilovat o udržení existujících služeb
- mít vizi a najít odvahu ji realizovat
- infikovat svými vizemi zadavatele
- využít svůj okruh vlivu, každý jej máme
- snažit se zvrátit negativní vlivy a tendence
- věci pojmenovat a chtít řešit (poskytovatelé, volení politici, úředníci...)
- věřit, že $2 \times 2 = 5$ (aspoň někdy)

Děkuji za pozornost

NADĚJE o.s., K Brance 11/19e, 155 00 Praha 5
tel.: 222 521 110, fax: 222 521 115
e-mail: nadeje@nadeje.cz
www.nadeje.cz

další informace:

www.feantsa.org
www.azylovedomy.cz